
Kütüphane, Arşiv ve Müze Araştırmaları Dergisi
Library, Archive and Museum Research Journal

e-ISSN: 2718-0832

Cilt/Volume: 4, Sayı/Issue: 1 (2023), 54-68
<http://dx.doi.org/10.29228/lamre.67980>

Araştırma Makalesi – Research Article

Geliş Tarihi / Received: 16.09.2022 Kabul Tarihi Accepted: 17.12.2022

Macaristan Turan Kurultayında Yeni Müzecilik Anlayışı: Atilla Yurt Örneği

The New Perspective of Museology in the Hungarian Turan Congress: The Example of Atilla Yurt

Özgür AKKUŞ* , Yılmaz ÇIRACIOĞLU** , Ayşe ERİKCI***

ÖZET

Müze bilincinin sağlanması bir toplumun temel taşlarındandır. Öyle ki toplumun oluşmasında önemli rol oynamış eserlerin, korunması, incelenmesi, değerlendirilmesi ve sergilenmesi müze bilincinin gerçekleştirilmesi ile mümkündür. Böylelikle toplumlar hafızalarını diri tutabilir. Bu manada bakıldığında müzeler bir bakıma görsel bir kütüphanedir. Bu görsel kütüphanenin belirgin özelliği, temelde soyut olarak karşılaşılan bilgilerin somut haliyle izlenebilir olmasıdır. Tarihe ışık tutan somut eserlerin sergilenmesinde çeşitli mekanlar kullanılabilir. Buna belkide en güncel örnek olarak gezici müzeler gösterilebilir. Gezici müzelerin arasında ise iki yılda bir sürekli düzenlenen Macaristan Turan Kurultayı'nda kurulan üç çadırdan oluşan Atilla Yurt Müzesi örnek olarak verilebilir. Araştırmada evren olarak gezici müzeler, örneklem olarak ise Atilla Yurt Müzesi ele alınmıştır. İçerisinde antropolojik ve arkeolojik kalıntılar ile görsel bir düzenleme oluşturulan bu gezici müze örneği iki küçük ve bir büyük yurttan oluşmaktadır. Günümüz müzecilik anlayışına insan fizyolojisine uygun malzemeler ile elde edilen yurtlar ile yarı göçebe Türk toplumunun mekânsal çözümlenmeleri yeni bir soluk kazandırmıştır. Bir anlamda daha önce taşınabilen bavulların ve büyük araçların gezici müzelere dönüştürülmesi ile yapılan müzecilik faaliyetlerine sanatsal, ekonomik ve ergonomik Türk bakışı getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Müzecilik, Sergileme, Gezici Müze, Eser Koruma, Atilla Yurt Müzesi

* Y.L. Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Heykel Bölümü, turkressam@gmail.com

**Öğr. Gör. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Temel Sanat Bilimleri Bölümü
y.ciracioglu@hbv.edu.tr

***Müdür Yrd., T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, ayseericki19@gmail.com

ABSTRACT

Ensuring museum awareness is one of the cornerstones of a society. So much so that the preservation, examination, evaluation and exhibition of works that have played an important role in the formation of society are possible with the realization of museum awareness. In this way, societies can keep their memories alive. In this sense, museums are in a way, a visual library. The distinctive feature of this visual library is that basically abstract information can be viewed in its concrete form. Various venues can be used to exhibit concrete works that shed light on history. Traveling museums can be shown as the most recent example of this. Among the traveling museums, the Atilla Yurt Museum, which consists of three tents set up in the Hungarian Turan Congress, which is held every two years, can be given as an example. In the research, traveling museums were considered as the universe and Atilla Yurt Museum as a sample. This mobile museum example, in which a visual arrangement was created with anthropological and archaeological remains, consists of two small and one large dormitories. Dormitories obtained with materials suitable for human physiology and spatial analysis of semi-nomadic Turkish society have given a new breath to today's museology understanding. In a sense, an artistic, economic and ergonomic Turkish perspective has been brought to museology activities, which were carried out by transforming suitcases and large vehicles into travelling museums.

Keywords: Museology, Exhibition, Traveling Museum, Artifact Protection, Museum of the Atilla Yurt

GİRİŞ

Müzeler, uygarlık tarihine ait her türlü objenin, bilimsel- kurallar altında sergilenerek, halkın beğeni ve kültürel birikimini zenginleştiren, araştırmacıların çalışmalarını kolaylaştırıcı ve geliştirici tarihi verilerin gelecek kuşaklara aktarıldığı mekanlardır (Web 1). Müzeler geçmiş ile gelecek arasındaki bağı yansıtan, korumanın üst seviyede tutulduğu özel alanlardır. Bu alanları özel kılan ise geçmişe ait kültürel değer taşıyan unsurları, uygun teknikler ile koruyan, inceleyen, değerlendiren, sergileyen ve toplum yararına oluşturulmuş olmasıdır. Eski eserleri toplama ve sergileme amacı taşıyan müzeler, günümüzde pedagojik, sosyolojik, psikolojik içerikler edinmiş; hatta 'Müzeoloji' (Museology) adıyla üniversitelerde ayrı eğitimi alınan bağımsız bir bilim dalı kimliğine kavuşmuştur (Okan, B. 2015). Temel amacı toplamak, korumak, sergilemek ve geleceğe taşımaktır. Bu bağlamda incelendiğinde müzecilik, insanı ve doğayı merkeze alan bir anlayış ile geçmiş kültürün gelecekle buluşması adına önemli bir rol üstlenmektedir. Aslında bir bakıma görsel bir kütüphane olduğundan söz edilebilir. Bu görsel kütüphanenin belirgin özelliği, temelde soyut olarak karşılaşılan bilgilerin somut haliyle izlenebilir olmasıdır. Buna rağmen az sayıda dünya müzesi yüzlerce yıllık geçmişe sahiptir. Sayısal olarak daha gelişmiş ülkelerde bile çoğu müze, İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinin ardından oluşturulmuştur. Hatta Uluslararası Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) ve Uluslararası Müzeler Konseyi'nin (ICOM) sorumluluğunda olan müzeler bu kurumlardan daha gençtir (Boylan, J. P. 2011).

Dünyada her alanda olduğu gibi müzecilikte de bir dönüşüm yaşanmaktadır. Koleksiyonculuk olarak başlayan ve daha sonra halka açık bir hale dönüştürülen materyaller, çeşitli müzecilik anlayışını da ortaya çıkarmıştır. 18. yüzyıldan başlayarak, özellikle müze çağı olarak betimlenen yıllar, 19. yüzyılda özel müze bilinci ile şekillenmiştir. Müzeler yapılarının el verdiğince içinde barındırdıklarıyla, kültürlerarası etkileşimin bir parçası olmuştur. Bu durum aynı zamanda müzelerin bağlı bulunduğu toplumun kültürel birikimi ve estetik anlayışı ile de ilgilidir. Bölgesel olarak bakıldığında Avrupa'da müzelerin benzer kültürel yapı ve tarih etkisi ile birbirine çoğunlukla benzeyen yapıya sahip olduğu görülmektedir. Bu anlayış diğer kıtalar ve coğrafyalar için de geçerlidir. Ancak bilinmelidir ki İkinci Dünya Savaşı öncesinde müzeler, kurulduğu ülkenin kültürel geçmişinin

yansımalarını koruyup, inceleyip ve değerlendirme içerisindeyken zamanla bu anlayış yerini evrensel müze ya da müzeciliğe bırakmaktadır. Evrensel müze terimi ile dünyanın bütün kültürel mirasının korunduğu bir alan oluşturulmaktadır. Bu fikre Lourve, Hermitage, British Museum vb. gibi birçok örnek verilebilir. Bu bahsedilen müzeler insanlığın ortak mirasına dönüşmüştür.

Müzecilik ortaya çıkışından bu yana sürekli bir değişim içerisinde. İlk zamanlarda sadece kamusal müzeler bulunmaktayken zamanla özel, gezici bavul, açık hava müzeleri gibi çeşitleri ortaya çıkmıştır. Bu yenilikçi müze anlayışına örnek olarak verilebilecek Atilla Yurt Müzesi, Macaristan Türk Kurultayı'nda her yıl belli zaman aralığında insanların beğenisine sunulmaktadır. Araştırmanın amacı Atilla Yurt Müzesi özelinde müze anlayışına getirilen yenilikçi yaklaşımların maddi ve manevi işlevselliğinin; sanatsal, görsel düzen, materyaller ve kullanılabilirlik açısından incelenerek ortaya konmasıdır. Bu amaç ile alan yazın ve literatür incelenmiş, araştırmacılar tarafından örneklem olarak ele alınan Atilla Yurt Müzesi değerlendirilmiştir.

MODERN MÜZELER VE GENEL ÖZELLİKLERİ

Günümüz müzelerinin ve müzecilik anlayışının temelinde koleksiyonculuk bulunmaktadır. Koleksiyonculuk ilk çağdan günümüze kadarki süreçte insanoğlunun yaşam koşullarının vazgeçilmez bir unsuru olmuştur. Farklı coğrafyalarda ortaya çıkan koleksiyonlar bazen inanç, kültür değişimi ve savaşlar nedeniyle yer değiştirmişlerdir. Yapılan savaşlarda elde edilen koleksiyon malzemeleri çoğu zaman zaferin göstergesi haline dönüşmüştür. 17. yüzyılda bilimin hızla gelişmesi ve matbaanın icad edilmesinin etkisi koleksiyonculukta da kendini hissettirmiştir. Koleksiyonculukta bilinç düzeyinin yükselmesi ile korunma ve sergilenmede de gelişmeler ve çeşitlenmeler görülmüştür.

Foucault, müzeleri; tek bir gerçek alanda farklı zamanlardan farklı nesnelere bir araya getiren bir heterotopya olarak tanımlasa da bunun nedenini sadece zaman ya da nesne çeşitliliği olarak görmemiştir. M. Foucault'un bir heterotopya olarak müzeleri adlandırmasının asıl sebebi, müzelerdeki farklılıkların da çeşitli ve özgün hallerle var olması olarak anlaşılmaktadır (Foucault 1984, 46-49). Bu bilgidен hareketle, müze yada müzecilik kavramı ilk defa 2007 yılında Viyana'da düzenlenen kurulda resmi olarak kabul edilmiştir. Kabul edilen tanıma göre, müzeler; "Kâr gayesi gütmeyen, kalıcı, topluma ve toplumun gelişimine hizmet eden, halka açık, 'soyut' ve 'somut' insanlık mirasını ve çevresini eğitim, çalışma ve eğlenme amacı için edinen, koruyan, araştıran, ileten ve sergileyen kurum" olarak nitelendirilmiştir (ICOM, 2010, 56-60). Bu bağlamda ele alındığında müze mekanları, müze mimarisinin planlanması, koruması, restorasyonu, güvenliği ve sergilenmesi gibi alanları kapsamaktadır.

Günümüzde gelişen bilim sayesinde oluşturulan müzecilik anlayışı ile birçok müze türü ve yaklaşımı ortaya çıkmıştır. Genel olarak müze türleri arkeoloji, sanat, tarih, askeri, anıt, etnografya, doğa tarihi ve jeoloji, bilim, endüstri, sanal, planeteryum ve ekonomüzeler olarak sıralanabilir. Bunun yanı sıra gezici bavul müzecilik, sanal müzecilik ve yeni medya uygulamaları da müzeciliğe dair geliştirilen en güncel yaklaşımlardandır denilebilir.

Ayrıca özel müzeler iş adamlarının, anonim şirketlerin ya da şahısların koleksiyonlarını halka açık sundukları müze tiplerindedir. Kültür varlıkları ve müzeler genel müdürlüğünde şu şekilde ifade edilmektedir. 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 26. Maddesi doğrultusunda ilgili bakanlıktan izin almak şartıyla, kendi hizmet konularının veya amaçlarının gerçekleştirilmesi için her çeşit taşınır kültür varlığını içeren müzeler kurulabilir. Taşınır kültür varlıklarının korunması açısından devlet müzeleri statüsünde bulunan özel müzelerin başvurusu, kuruluş, görev, yönetim, gözetim, denetim şekil ve şartları "Özel Müzeler ve Denetimleri Hakkında Yönetmelik" hükümleri ile belirlenmiştir. İlgili mevzuat kapsamında yeterli nitelik ve nicelikte bulunmaları ve sürekli hizmet vermeleri hususları dikkate alınarak yapılan değerlendirme sonucunda açılmaları uygun bulunan özel müzeler, Bakanlık denetiminde faaliyetlerini sürdürürler. 21.11.2022 tarihi itibari ile Bakanlığın denetiminde 357 özel müze faaliyet göstermektedir (web 2).

Bakanlık tarafından belirtilen kriterlere uygun oluşturulan koleksiyonlar alanında uzman kişiler tarafından incelenir, belgelenir ve değerlendirilmesi sonucunda müze alanlarında sergilenir. Türkiye'de özel müzelere örnek olarak Rahmi M. Koç Müzesi, Sabancı Sanat Müzesi ve İş Bankası Müzeleri gösterilebilir.

Şekil 1: Sabancı Müzesi

Şekil 2: Rahmi M. Koç Müzesi

Gezici bavul müze uygulaması ise uzaklık, ulaşım zorlukları, maddi olanaksızlık, zamansızlık, hastalık gibi nedenlerden dolayı müzeleri ziyaret etme imkânı olmayan kişilere, kurumlara ve kuruluşlara çeşitli eğitim materyalleri ve müze nesnelere içeren bavullar ile olanak sağlama amaçlı geliştirilmiştir. İçerisinde taşınabilir müze nesnelere olan bavullar ile yetersizlikler neticesinde ulaşılamayan çeşitli alan ve bireylere ulaşım kolaylaşmaktadır. Bu tip yaklaşımlar müzelerin toplum ile bütünleşmesini sağladığı gibi toplumda müze kültürünün oluşmasına da katkı sunmaktadır. Toplumsal kültür ve bütünleşmenin sağlanmasında müzeler önemli bir yere sahiptir. İçerisinde Türkiye'nin de bulunduğu Avrupa'dan 22 ülkenin katıldığı 1992 tarihli Salzburg sempozyumu, bir Avrupa kültürü ve kimliği olup olmadığı ve müzelerin böyle bir kimliğin oluşumuna katkıda bulunup bulunmayacağı sorunlarını ve çözüm önerilerini dile getirmektedir (Seidel ve Hudson'dan çeviren Ata, 1999).

Şekil 3: Seattle Sanat Müzesi Gezici Bavul Müze İçeriği

Toplumun neredeyse her kesimine katkı sunan müzeler; çeşitlendikçe daha da işlevsel hale gelebilmektedir. Taşınabilmesi kolay müze nesnelere olduğundan gezici bavul müzecilik ile kimsesiz çocukların barındığı evlerden, yaşlı bakım evlerine kadar, toplumun her kesimine fırsat eşitliği sağlanabilmektedir.

Şekil 4: James A. Michener Sanat Müzesi Gezici Bavul Müze Uygulaması

19. yüzyıl itibari ile bilim ve teknolojide yaşanan hızlı gelişmeler toplum yaşamını ve mekânsal yaşam malzemelerinin değişmesini sağlamıştır. Yapılan değişimler ile maddenin insan üzerinde yıkıcı etkisinin sonucu olarak bütün dünyayı derinden etkileyen savaşların yapıldığı, güç dengelerinin değiştiği, imparatorlukların yıkıldığı, yerine yeni devletlerin kurulduğu ulus devlet modeline geçilmiştir. Kurulan yeni devletler geçmişini korumak geleceğini inşa etmek için çeşitli fikirler geliştirmişlerdir. Bu fikirlerin yansıması olarak görülebilecek açık hava müzeleri de bulunduğu alanlarda incelenen, belgelenen ve değerlendirilen tarihi nesnelere, olduğu yerde koruma altına alınarak halka sunulması işlevi ile öne çıkmaktadır. Açık hava müzeleri aynı zamanda teorinin pratiğe dönüştüğü açık hava okullarıdır. Arkeolojik kazı alanında öğrenciler deneyim kazanırken; eğitim veren kişi ve kurumlar deneyimlerinin yanında uygulama ile pratiği birleştirme yöntemlerini geliştirebilirler. Ülkemizde ve dünyada birçok açık hava müzesi bulunmaktadır. Bu açık hava müzeleri toplumun hafızasını diri tutmaktadır.

Toplumun her kesiminin rahatlıkla gidip ziyaret edebileceği genellikle kar amacı gütmeyen koruma amacına hizmet eden alanlardır. Çalışma alanlarının büyüklüğünden dolayı uzun zaman gerektiren sabırla her geçen gün üstüne koyulan dinamik bir alandır.

Şekil 5: Troya Antik Kenti (Ören Yeri)

Anadolu'da bulunan birçok açık hava müzesi çeşitli kültürlerin kalıntılarının incelendiği, korunduğu ve sergilendiği alanlardır. Birçok medeniyetin izlerini taşıyan Anadolu'da Türk medeniyetinin izlerini taşıyan açık hava müzeleri de bulunmaktadır. Bu müzeler sayesinde Türk medeniyetinin izleri gibi birçok farklı medeniyetin de izleri koruma altına alınarak sergilenmektedir. Ayrıca şekil 5'de görülen Troya antik kenti UNESCO dünya miras listesine 849 liste sıra no ile alınmıştır. Alandan elde edilen buluntular 2018 yılında yapımı tamamlanan Troya Müzesi'nde izlenebilmektedir.

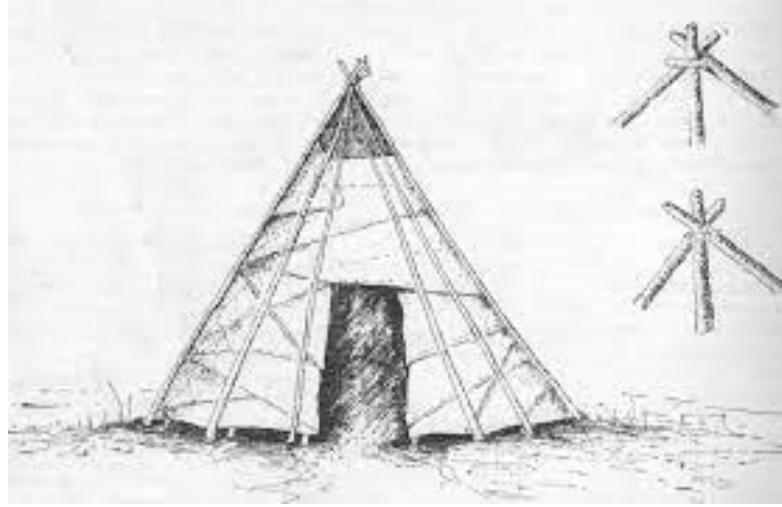
Şekil 6: Selçuklu Dönemi Ahlat Mezar Taşları

Türk kültürünün ortaya koymuş olduğu millet olma bilincinin en güzel örneklerinin ortaya çıkarıldığı ve milletin hafızasının canlı tutulduğu arkeolojik alanlarda oluşturulan açık hava müzeleri olarak nitelendirilebilecek örenyerleri Türk toplumunun tarihine ışık tutulmaktadır. Örenyerleri gibi kültürün yansması olarak ele alınabilecek ancak taşınabilir ve küçük tarihi eserler ise daha çeşitli yollar ile sergilenebilmektedir.

TÜRK KÜLTÜR ÜRÜNÜ YURTLARIN GENEL ÖZELLİKLERİ

Türk milletinin yüksek kültür zenginliğinin ortaya koyduğu Yurtlar (kara üy, kiyiz üy, keregü); Türk milletinin yaşam alanını oluşturmak için geliştirdiği en önemli hareket edebilir yapılarıdır. Türklerin ilk yerleşim alanlarında yurtlar, basitçe meydana getirilen yapılar olarak bilinmektedir. Yaklaşık 10 ile 14 arasında söğüt, çam veya dut ağacı sırıklarının tepede birleştirilmesinden sonra çeşitli dokuma örnekleri vasıtasıyla sarılması ile oluşturulmaktadır. Bu yurtların ilk örnekleri toplumun barınma ihtiyacını karşılamak için oluşturulmuşlardır.

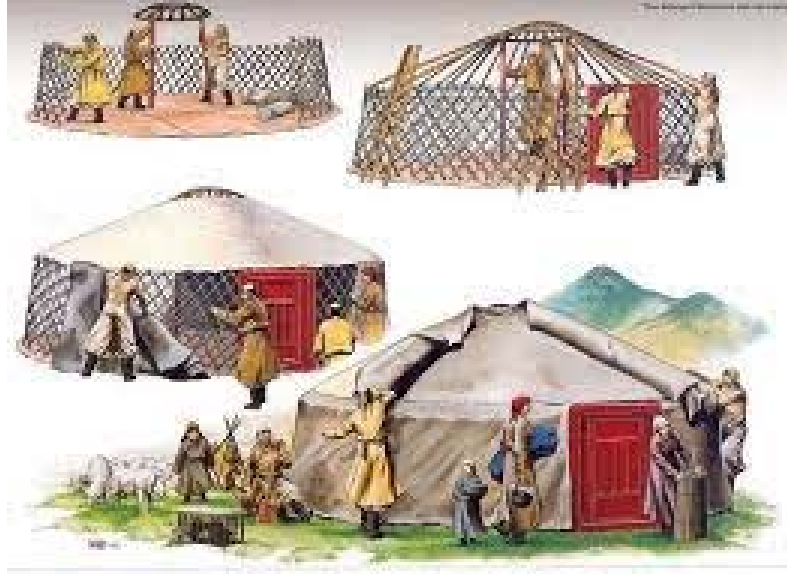
Kurganlarda yapılan arkeolojik kazılar neticesinde elde edilen veriler ile yurtların formlarının nasıl olduğu tespit edilebilmektedir. Yarı göçebe olan Türk milleti göç yolculuğunda kolayca taşınabilecek ve içerisinde yaşam ihtiyacına karşılık verecek yurtlar tasarlamışlardır. Ağaç sırıklarının işlenmesi ile rahat taşınabilen hafif ahşap hasırlar yapılmıştır. Bu hasırlar açılıp kapanabilen formdadır.

Şekil 7: “Çum” Veya “Kapa” Adı Verilen ve Ağaç Kabuklarıyla Kaplanan Çadır

Yapılan ilk yurtların ağaç kabukları ile örülmesi, kuruyan ağaç kabuklarının dayanıklı bir koruyucu malzeme olması yönünden iyi olsa da göç esnasında pratik şekilde taşınamıyordu. Bu nedenle farklı bir teknik ile oluşturulan yurtların geliştirilmesi ihtiyacı doğmuştur. Bundan dolayı hasır sistemi gibi yeni ve pratik, taşınması kolay bir sistem oluşturulmuştur. Türklerin göç ettikleri her coğrafyaya taşıdıkları bu çadır sistemi, yuvarlak planlı ve orta tepesi delik kubbe şeklindedir. Bozkırda yaşayan Türklerin mesken olarak kullandıkları sığağa ve soğuga

dayanıklı, kısa sürede kurulabilen ve sökülebilen, kolay taşınabilen bu çadırı geliştirmelerinin çeşitli sebepleri vardır. Konargöçerler iklim değişiklikleri ya da herhangi bir ani tehlike karşısında her an göç hareketine hazır olmalıdır. Hayvanlarını otlatmak için gittikleri bölgelerde meskenlerini kısa sürede hazır hale getirebilmelidir. Bütün bu özellikleriyle konar-göçerlerin hareketli yaşam tarzına en uygun mesken türü bahsedilen çadır tipi olmuştur (Diyarbakirli, 1972, 42-44,48).

Şekil 8: Hasır Yurtların Yapılışı

Bozkır kültürüne sahibi Türkler, barınma alanı olarak hızla kurulan ve toplanan, rahatlıkla taşınabilen yuvarlak gövdeli, kubbemsi çatısı olan çadırları; geniş bozkırlarda, Gök Tanrı'nın gölgesinde, yaşamak istedikleri yerde veya bölgede hızlı ve rahat bir şekilde kurmuşlardır (Sözen, 1993: 17). Fakat gelişen teknoloji ve ilerleyen yıllar sayesinde çadırların yerini betonarme yapılar almıştır. Çadırlar, betonarme yapıların ortaya çıkması ile unutulmaya yüz tutmuş olsa da, bir kültür olarak varlığını kırsal kesimin kısmi yerlerinde korumaktadır.

MACARİSTAN TURAN KURULTAYI

Göçebe bozkır kültürü içerisinde Türk toplumunun doğru bir şekilde yolunu belirlemesi adına kurulan meclise kurultay denmektedir. Her Türk toplumunda olduğu gibi Hun-Macar topluluklarının da görüş alışverişi ve gelişmeler karşısında karar almak adına sık sık bir araya geldikleri bir meclis olduğu kaynaklarda görülmektedir. Kardeş Türk toplumlarının bir araya geldiği, birbirlerinin kültürlerini yakından tanıdığı tarih, kültür, yaşam ve sanatlarından örnekler sunduğu Macaristan Turan Kurultayı'nın oluşturulmasında antropolog Zsolt András Bíró'nun rolü çok büyüktür.

2006 yılında Kazakistan'ın Saha kasabasında yaşayan Maygar topluluğu ile tanışan Zsolt András Bíró yapmış olduğu antropolojik çalışmalar sonucunda, Macarların gen haritasını çıkararak Türk toplulukları ile kardeş

olduğunu ortaya koymuştur. Karpat havzasından gelen Kazakistan Türk topluluğu ve Macar Türk topluluklarının katıldığı bir toplantı gerçekleştirilmesiyle Zsolt András Bíró önderliğinde Macaristan'ın Bugaç yaylasında adına kurultay denilen bir organizasyon yapılması kararı alınmıştır (web 3).

Şekil 12: Macaristan Turan Kurultayı Alan Planı

İlk organizasyonu 2008'de yapılan Macaristan Turan Kurultayı, o günden sonra her iki yılda bir tekrar yapılmasına karar verilmiştir. Türk dünyasının kardeş toplumlarının yer aldığı üç gün süren bu kurultay, temsili kavimler göçü ile başlayıp çeşitli yarışmaların yapıldığı, Türk tarihine ışık tutan canlandırmaların gösterildiği büyük bir kültür birlikteliğidir. Bu bağlamda ele alındığında bahsi geçen etkinliğin tümüyle müze bilincine uygun inşaa edildiği görülmektedir. Araştırmada değerlendirilen Macaristan'ın Bugaç yaylasında yapılan kurultaydaki yurtlar, döneminin özelliklerine göre kurulmaktadır. Kurultay alanı gözlemlendiğinde, etkinliklerin yapıldığı alana Macar boy tamgaları arasından geçerek varılmaktadır. Girişin sol tarafı ise çitler ile çevrilerek yurt alanı olarak ayrılmıştır. Bu alana girmek için oluşturulan kapı girişlerinde iki adet dikine, uzunluğu yaklaşık 4 metre, ara açıklığı yaklaşık 2,5 metre olan ve üst kısmında yatay birbirine paralel yaklaşık 3-3,5 metre uzunluğunda iki ağaçtan oluşan kapı bulunmaktadır. Bu birbirine paralel iki ağaç stilize edilmiş atlar formundadır. Yurtlar için ayrılan bölümde yüzlerce yurt, sistemli bir şekilde birbirinin görüşünü engellemeyecek şekilde konumlandırılmıştır.

Şekil 9: Kurultay ve Yurt Alanı Girişi

Bu alan içerisine ayrıca yurtlardaki yaşantının birbirini engellemeyecek şekilde yapıldığı da görülmektedir. Yurtlar orta büyüklükte, içerisinde yaklaşık 15 kişinin konaklayabileceği biçimdedir. Yapılan yurtlara yakından bakıldığı zaman, yurtların ana unsurları olan kapı, kanat, uç, çevlik, keçe ve kolonlardan meydana geldiği görülmektedir.

Temel prensibi kolay kurulması ve taşınması mantığı üzerine oluşturulmuş olan yurtlar, erken dönem göçebe olan Türk toplumunun yurt mimarisinin en güzel örneklerini sunmaktadır. Bu alana kapı olarak oluşturulan bölümden içeri girildiğinde, erken dönem Türk yaşayış biçimi hissedilebilmektedir.

Yurtların içerisine girildiğinde kenarlarının hasır sistemi olarak tabir edilen çapraz çıtaların birbirine bağlanması ile oluşturulmuş olduğu gözlenmektedir. Kanat denilen hasır sistemi çadırın büyüklüğüne göre açılıp kapanabilen ve dairesel bir biçimde alanının küçültülebildiği fonksiyona sahiptir. Bu özellik yurtların daha hızlı ve pratik bir biçimde kurulmasını, sökülmesini ve taşınmasını sağlamaktadır. Yurtların tavan kısmına bakıldığında bir ucu kanat denilen sistemin üst kısmına bağlanan diğer ucu üst kısımdaki dairesel boşluğu oluşturulmak için kullanılan sistemin üzerindeki deliklere yerleştirildiği görülür. Bu çıtaların birleşimi ile tepe alanın ortasında yuvarlak bir boşluk oluşur. Genel itibari ile yapının iç kısmının mükemmel geometric biçimlerden oluştuğu ve bu hali ile dahi estetik görüldüğü söylenebilir.

Şekil 10: Yurtların İç ve Dış Görünümleri

Yurtların tepesinde bulunan dairesel formdaki boşluk ile iç mekân aydınlanmasının sağlanması ile birlikte temiz

hava gelmesini sağlayan önemli bir diğer işlevi de bulunmaktadır. Yurt kapıları kişilerin başını eğerek girebileceği kadar küçük olması dikkati çekmektedir. Bu kapıların bu şekilde inşa edilmesi kadim Türk kültürünün içindeki yurt sahibine gösterdiği saygının ince bir örneğidir. Bu kanat ve çatıyı dışarıdan saran keçe ve kolonlar daha dayanıklı olmaları için tercih edilmiştir. Yurtların ana kısmını üstten tamamen örten kolonlar, keçeleri iskelete tutturup ihtiyaca göre belli kısımların açılıp kapanmasını kolaylaştırır. Bunun yanı sıra yurtları keçe altından geçerek saran kolonlar da bulunmaktadır.

Şekil 11: Yurtların Kurulma Aşamasını Yansıtan Üstten Bir Görüntü

Yurtlara genel olarak dışarıdan bakıldığı zaman üzerlerinde zengin Türk kültüründen motiflerin ve tamgaların bulunduğu görülmektedir. Türk kültür zenginliğinin canlı birer örnekleri olarak günümüzde yurtlar Macaristan Turan Kurultayı'nda bu düzeni ile görülmektedir. Bu motif ve tamgaların sanatsal değerleri de birçok ünlü sanatçının eserinde de çok kez vurgulanmıştır.

Kurultay içerisindeki her etkinlik ve her detay aslında bir araştırma konusudur. 2014 yılında gerçekleştirilen kurultayda önemli bir çalışma, bütün katılımcılara sunularak büyük bir beğeni kazanmıştır. Bu çalışma Budapeşte'deki Macar Doğa Bilimleri Müzesi, Kecskemét'teki József Katona Müzesi, Szeged'deki Móra Ferenc Müzesi, Békéscsaba'daki Mihály Munkácsy Müzesi, Kiskunfélegyház'daki Kiskun Müzesi ve Kiskunhalas'taki Thorma János Müzesi içerisinde bulunan arkeolojik buluntuların bir bölümünün gezici müze uygulaması ile üçlü yurt (çadır) içerisinde katılımcılara sunulmasıdır (web 4). Araştırmanın konusunu yeni müzecilik anlayışı çerçevesinde incelenen bu yurtlar oluşturmaktadır.

ATILLA YURT (ATILLA SATRA) GRUBU VE ÖNEMİ

Macaristan Turan Kurultayında Yeni Müzecilik Anlayışı: Atilla Yurt Örneği

Gezici müzeciliğin Türk toplumuna has en güzel örneklerinden olan Atilla Yurt (Atilla Satra) içerisinde antropolojik ve arkeolojik kalıntılar ile bir sergi alanı oluşturulmuştur. Bir büyük ve iki küçük yurttan oluşan bu alan içerisinde Hun Avar bölgelerinden çıkarılan arkeolojik kalıntılar yer almaktadır. Ayrıca çapı 20 metreden fazla olan bir yurt, dünyanın en büyüğü olma özelliğini de elinde tutmaktadır.

Şekil 13: Atilla Yurt (Atilla Satra) Gezici Müzesi

Döneminin özelliklerine göre yapılan yurt içerisinde Macar sanatçı Zalan Kertai tarafından ele alınan “Hunların gelişi” temalı büyük akrilik tablolardan oluşan bir sergi yer almaktadır. Yapılan bu eserler Macar Türk tarihine ışık tutmaktadır. Yapılan eserler o dönemin kültürünü, mücadelesini ve kıyafetlerini göstermektedir. Bu eserler içeri kısımda sergilenen arkeolojik kalıntılar ve antropolojik rekonstrüksiyonlara uyumludur.

Şekil 14: Atilla Yurt (Atilla Satra) Müzesi İçerisinden Bir Kesit

Bir büyük ve iki daha küçük yurttan oluşan ve müze mekanı olarak değerlendirilen bu komplekse “Atalar Yurtları”

denilmektedir. Eserlerin sergilenmesi için kullanılan bu mekanları, konu hakkında uzman bilim kurulu özenle koordine etmektedir. Daha küçük olan yurtlardan birinde günlük Macar yaşantısından kesit sunan bir canlandırma bulunmaktadır. Diğerinde ise antropolojik buluntular yer almaktadır. Karpat Havzası'nda yaşayan Doğu Hunları ve Hunlar ile bunların son kalıntılarına ait buluntulara dayalı rekonstrüksiyonlar (Hun kurban kazanı, silahlar, at aletleri, takılar) ve orijinal Hunlar izlenebilmektedir. Bozulmuş kafa tasları da Bugaç'ı ziyaret eden halk tarafından hayranlıkla izlenebilmektedir.

Serginin ana unsurlarından biri, silahları (mızrak, yay, kılıç, hançer) ve savunma teçhizatı (lamella metal zırh) ile gerçek boyutlu bir at modeli üzerinde oturan silahlı bir Hun savaşçısı figürüdür. Yıldızlı at aletleri, gerçek buluntulara dayanan rekonstrüksiyonlardır. Savaşçının yüzü, Transilvanya'daki Marosszentgyörgy'de bulunan soylu Hun savaşçısının orijinal kafa tasına dayanmaktadır.

Şekil 15: Hun Savaşçısı Orijinal Kafa tası ve günlük yaşam

Atalar Çadırı'nın dev yurtlarında "Atilla Çadırı"nın yanı sıra doğu bozkırlarından Karpat havzasına gelip yerleşen atlı göçebe halkların mirasından seçilmiş eserler ve orijinal buluntular da izlenebilmektedir. Sergilerde Sarmatyalılar, Avarlar, Hunlar ve hepsinden önemlisi fetheden Macar halkının arkeolojik ve antropolojik buluntuları sergilenmektedir.

Daha önceki yıllarda sergilenen fetih dönemine ait zengin buluntu koleksiyonu, bazı kadın takıları ve at aletlerinin rekonstrüksiyonu ile fetih zamanından kalma iki özel eyerin rekonstrüksiyonu ile genişletilmesi düşünülmektedir. Bu dev yurtlardan birinde, Macar Ulusal Müzesi'nin "Hun, Avar, Magyar, Besenyő, Kun, Türk - Macar Ulusal Müzesi'nden eserler" başlıklı sergisi bulunmaktadır. Beş farklı göçebe kültürü temsil eden özel ve orijinal nesnelere sergide sunulmuştur. Tüm bunlara ek olarak, fetih çağını simgeleyen keçe yurt, yaşam tarzı sergisi ile sergi alanına yerleştirilmiştir. Ayrıca yay yapımını ve geri tepme yaylarının çeşitlerini ve kullanımlarını gösteren bir sergi yurdu da alanda yer almaktadır.

SONUÇ

Dünyada her alanda olduğu gibi müzecilik alanında da değişimler ve gelişmeler yaşanmaktadır. Müzecilik çağı olarak bilinen 19. yüzyıl içerisinde kamusal ve özel müzelerin sayısında hızlı artış ile birlikte gelişen teknoloji günümüzdeki yeni müzecilik anlayışını ortaya çıkarmıştır. Günümüz müzecilik anlayışında gezici müze uygulamaları içerisinde yurtların kullanılması ile yeni bir bakış açısı getirilmektedir. Bu bakış açısı insan fizyolojisine uygun malzemeler ile elde edilen yurtların geçmiş ile gelecek arasında bir bağ kurulmasına da olanak sağlayan somut bir yaklaşımdır. Yarı göçebe Türk toplumunun mekânsal çözümlerini yansıtan yurtların, gezici müze uygulamalarında kullanılması bu manada önemli ve gereklidir. Taşınabilen bavulların ve büyük araçların gezici müzelere dönüştürülmesi ile yapılan müzecilik faaliyetlerine Türk bakışı getirilmiştir. Bu açıdan yurtların müze mekânı olarak kullanılması değerlidir.

Macaristan Turan Kurultayı'nda oluşturulan gezici müze, gelenek ile teknolojinin, tarih ile geleceğin aynı anda değerlendirilmesidir. Aynı zamanda hızla ilerleyen teknoloji ve yakınlaşmalar karşısında Türk toplumu binlerce yılda oluşturduğu kültürüne gezici yurt müze uygulaması ile yabancılaşmayacaktır. Yurtlar teknolojinin olanakları ile arkeolojik kazılar neticesinde elde edilen bulguların sergilenmesi açısından önemli bir mekâna dönüşmektedir. Günümüz gezici müzecilik anlayışına zenginlik katan yurtlara en iyi örneklerden olan Atilla Yurt (Atilla Satra) insan fizyolojisine uygun malzemelerden yapıldığından sergilenen eserlerin rahatça gezme fırsatı yakalayan izleyiciler tarafından daha iyi anlaşılmasına ve analiz edilmesine olanak sağlamaktadır. Kurultay içerisinde oluşturulan Atilla Yurt adlı gezici müze uygulaması, Türk toplumunun maddi kültürünü manevi bir ortamda izleyici ile buluşturması açısından günümüz müzeciliğine yeni bir soluk getirmektedir.

Atilla Yurt gezici müze uygulaması toplumun her kesimine tarihini anlamak için fırsatlar sunan önemli bir organizasyondur. Müzede sunulan hizmetin ücretsiz olması da toplum için bir diğer kazanım olarak görülebilir. Yurtlar, erken dönem Türk devrinden Anadolu'daki konar-göçerliğe kadar Türk milletinin yaşamsal ihtiyacı doğrultusunda kullanılırken, günümüzde işlevselliğini neredeyse yitirmiştir. Gezici Müze mekânı olarak kullanılması ile yurtlar yeni bir kimlik kazanmaktadır. Böylelikle Türk yurt kültürü korunurken, gezici müzecilik uygulaması ile de Türk medeniyet izlerini taşıyan arkeolojik buluntuların erişebilirliği artmaktadır. Bu durum toplumda bireyler arasında kültürel miras bilinci ve duyarlılığının güçlenmesini de sağlamaktadır. Bütün Türk topluluklarının manevi hissiyatlarını güçlendiren Turan kurultayında Atilla Yurt Gezici Müzesine yer verilmesi Türk toplumunun milli benliğinin güçlenmesini sağlamaktadır.

Atilla yurt gezici müzesini diğer gezici müzelerden ayıran unsur ise milli duyguların yüksek olduğu bir etkinliğin parçası olmasıdır. Gezici müze içerisine girildiğinde orjinal yurt materyallerinin özenle dönemin yaşantısını yansıtacak şekilde düzenlendiği görülmektedir. Modern müzecilik yaklaşımı, buluntuların sergilenmesinde ve kazılarda bulunan beden ve kafatası kemiklerinin yeniden yüzlendirilmesi ile korunmasında kullanıldığı görülmektedir. Bu yönü ile Atilla yurt gezici müzesi modern müzelerin sabit alanlarında sunmuş oldukları çoğu imkânı da ayrıca sunabilmektedir. Ayrıca diğer gezici müzelere kıyasla farklı bilim dallarının bir arada olması ve

farklı sanat tekniklerinin kullanılması ile etkili içeriğe sahip olduğu görülmektedir. Bu nedenle Atilla Yurt Gezici Müzesi, kültürel birikimin canlı örneği yurtları (çadırları) ile eser sergilemeye yeni bir kimlik kazandırmıştır.

KAYNAKÇA

Boylan, J. P. (2011). The Museum Profession, Edited by Sharon Macdonald, Wiley-Blackwell Publication, 414-415, USA.

Diyarbakirli, N. (1972). Hun Sanatı, Milli Eğitim Bakanlığı Kültür Yayınları, 42-44, İstanbul.

Foucault, M. (1984). Of Other spaces, Heterotopias, Architecture, Mouvement, Continuité, 46-49, Paris.

ICOM, (2010). Key concepts of Museology, France.

Okan, B. (2015). Günümüzde Müzecilik Anlayışı, Sanat ve Tasarım Dergisi, 5 (2), 187-198.

Seidel, S., Hudson, K. çeviren Ata, B. (1999). Müze Eğitimi ve Kültürel Kimlik, Uluslararası İki Çalışma Raporu. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müze Eğitimi Anabilim Dalı Yayınları, Ankara.

Sözen, M. (1993). Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarisi. Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara.

Web 1: <https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-43253/genel-mudurlugumuze-bagli-muzeler-ve-orenyerleri.html> adresinden 30.10.2022 tarihinde alınmıştır.

Web 2: <https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-135633/ozel-muzeler.html> adresinden 07,12,2022 tarihinde alınmıştır.

Web 3: <http://kurultaj.hu/2022/08/hatalmas-jurta-falu-epul-a-2022-es-kurultajra/> adresinden 12.09.2022 tarihinde alınmıştır.

Web 4: <https://kurultaj.hu/2022/07/hunok-es-utodaik-latvanyos-kiallitas-a-kurultajon/> adresinden 12.09.2022 tarihinde alınmıştır.